

Exploration of the Shiraz University Senior Faculty Members' Experiences about Research Ideas Documentation: A Qualitative Study

Hooriye Barardokht

MSc. in Knowledge and Information Science, Department of Education and Psychology, Shiraz University, Shiraz, Iran. E-mail: hbarardokht@gmail.com

Javad Abbaspour

*Corresponding Author, Assistant Professor in Knowledge and Information Science, Department of Education and Psychology, Shiraz University, Shiraz, Iran. E-mail: javad.abbaspour@gmail.com

Ghasem Salimi

Assistant Professor in Management and Curriculum Planning, Department of Education and Psychology, Shiraz University, Shiraz, Iran. E-mail: Salimi@Shirazu.ac.ir

Abstract

Objective: This research explores the experiences of senior faculty members of Shiraz University. In addition, it designs and illustrates the model of documentation research ideas among senior faculty members.

Methodology: This is an applied research and to achieve the desired goal, a qualitative approach and a systematic design of Grounded Theory were used. The statistical population of the study includes all retired professors of Shiraz University and also professors who are in the last three years of retirement in this university. 25 faculty members of Shiraz University were interviewed through a semi-structured method. The sampling method of this research is the sequential method of snowball (chain reference). In an introductory interview, the researcher began an interview with a key sample of Shiraz University faculty members who had a wealth of information on the subject; then, with reference to a series of referrals from the participant in question, requested the introduction of other faculty members who were eligible for the interview. Then, the data were analyzed within three stages of coding: open, axial, and selective. At last, the findings were drawn in the form of theorems and paradigm model.

Findings: The internal and external motivations of idea documentation, including fear of forgetfulness, idea permanence, facilitating the use of the idea and becoming famous, have provided the tendency to document research ideas for faculty members. To document the idea,

they used manual and electronic documentation. Also, contextual and environmental conditions include individual and organizational plans and considerations, and intervening and mediating conditions include respect for intellectual property rights and institutionalization and structuring affected the quality of manual and electronic documentation. There are also two approaches, individual (protection of ideas) and extra-individual (development and maturity of knowledge production, intellectual and information synergy), that are the results and consequences of the process of documenting ideas.

Conclusion: Accordingly, it can be said that achieving organizational goals requires a strong and fundamental organizational culture. Universities as scientific centers really need a rich culture. Therefore, one of the required cultures of universities is the culture of documenting research ideas; so, they should create the culture of documenting research ideas. Also, in order to increase the tendency of faculty members to document research ideas, it is important to provide the necessary context, including the establishment of a separate center for documenting research ideas, training and education of aware and expert manpower; also, it is necessary to consider appropriate tools for documenting ideas.

Keywords: Senior faculty members, Research ideas, Exploring experiences, Documentation, Grounded Theory.

Article type: Research

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 29/08/2021

Received in revised form: 30/09/2021

Accepted: 13/12/2021

Available online: 18/04/2022

Publisher: Central Library of Astan Quds Razavi
Library and Information Sciences, 2022, Vol. 25, No.1, pp. 169-192.

© The author(s)

کاوش تجربیات اعضای هیئت علمی پیشکسوت دانشگاه شیراز درباره مستندسازی ایده‌های پژوهشی: مطالعه کیفی

حوریه براردخت

کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. رایانامه: hbarardokht@gmail.com

جواد عباس‌پور

نویسنده مسئول، استادیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. رایانامه: javad.abbaspour@gmail.com

قاسم سلیمی

استادیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. رایانامه: Salimi@Shirazu.ac.ir

چکیده

هدف: هدف از این پژوهش، فهم تجربیات اعضای هیئت علمی پیشکسوت دانشگاه شیراز و طراحی و تبیین مدل مستندسازی ایده‌های پژوهشی میان آن‌هاست. **روش:** در این پژوهش، از رویکرد کیفی و طرح نظام‌مند نظریه داده‌بنیاد استفاده شد. به این منظور، با ۲۵ عضو هیئت علمی پیشکسوت دانشگاه شیراز مصاحبه انجام شد. روش نمونه‌گیری این پژوهش، روش متوالی گلوله برفی (ارجاع زنجیره‌ای) است؛ پژوهشگر در یک مصاحبه ابتدایی با یک نمونه کلیدی از اعضای هیئت علمی دانشگاه شیراز که در رابطه با موضوع پژوهش دارای اطلاعات غنی بودند، مصاحبه را آغاز نمود؛ سپس، با توجه به ارجاع زنجیره‌ای، از مشارکت‌کننده درخواست می‌کرد تا عضو هیئت علمی دیگری که برای مصاحبه مناسب بودند، معرفی کند. جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها همزمان انجام و داده‌ها، به روش تحلیل مقایسه‌ای مداوم و مطابق مدل استراوس و کوربین (۱۹۹۸) طی سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل داده‌ها انجام شد. در مجموع، ۱۰۵۰ کد باز از عبارات و جملات مشارکت‌کنندگان تهیه شد که پس از طی مرحله حذف تکراری‌ها و کدهای غیرمرتبط، ۱۰۶ مفهوم، ۲۱ زیر مقوله و ۹ مقوله اصلی دسته‌بندی و استخراج شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که مستندسازی ایده‌های پژوهشی با داشتن چهار مقوله ایده پژوهشی، نظم‌دهی ایده‌ها، ذخیره‌سازی ایده‌ها و مستندسازی ایده‌ها، پدیده کانونی این پژوهش شناخته شد. اعضای هیئت علمی سه مؤلفه ترس از فراموشی، ضرورت ماندگاری ایده، تسهیل بهره‌برداری از ایده (انگیزه‌های درونی ثبت) و مؤلفه شهره شدن (انگیزه بیرونی ثبت) را از عوامل و انگیزه‌های مستندسازی ایده‌های پژوهشی تشخیص دادند که موجب ایجاد انگیزه در اعضای هیئت علمی برای ثبت ایده‌های پژوهشی می‌شود. همچنین دو مؤلفه ثبت دستی و الکترونیکی به عنوان راهبردها و تعاملات در قوام بخشیدن ایده‌های پژوهشی به آن‌ها کمک می‌کند. به عقیده مشارکت‌کنندگان دو مقوله رعایت اخلاق علمی و تضمین امنیت ایده‌ها (تدابیر و ملاحظات فردی)؛ و چهار مقوله مشوق‌ها و حمایت‌های مالی، امکانات ثبت درون‌دانشگاهی، آموزش و بهسازی و سیستم ارزیابی عملکرد (تدابیر و ملاحظات سازمانی) از شرایط بستر ساز خاص در مستندسازی ایده‌های پژوهشی بود. طبق دیدگاه‌های موجود مشارکت‌کنندگان در پژوهش، قوانین و الزامات ثبت ایده‌ها و دو زیرمقوله آن یعنی رعایت حقوق مالکیت معنوی و نهادسازی و ساختارسازی، از جمله شرایط عام (مداخله‌گر) ثبت ایده‌های پژوهشی اعضای هیئت علمی است. دو راه‌آورد فردی و فرافردی از جمله نتایج و پیامدهای فرایند مستندسازی ایده‌ها است.

نتیجه‌گیری: با توجه به پدیده محوری حاصل از یافته‌های به دست آمده، می‌توان گفت نیل و دستیابی به اهداف سازمانی، مستلزم وجود فرهنگ سازمانی قوی و اساسی است. دانشگاه‌ها به عنوان مراکز علمی به واقع نیازمند به فرهنگ غنی‌اند. بنابراین، از فرهنگ‌های مورد نیاز دانشگاه‌ها، فرهنگ مستندسازی ایده‌های پژوهشی است و آن‌ها باید فرهنگ مستندسازی ایده‌های پژوهشی را نهادینه کنند. همچنین به منظور افزایش تمایل اعضای هیئت علمی به مستندسازی ایده‌های پژوهشی، فراهم‌آوری بسترهای لازم از جمله ایجاد مرکز مجزا برای مستندسازی ایده‌های پژوهشی، تربیت و آموزش نیروی انسانی آگاه و خبره و نیز، در نظر گرفتن ابزارهای مناسب جهت مستندسازی ایده‌ها ضروری است.

کلیدواژه‌ها: اعضای هیئت علمی پیشکسوت، ایده‌های پژوهشی، کاوش تجربیات، مستندسازی، مدیریت دانش، نظریه داده‌بنیاد.

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۶/۷

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۰/۷/۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۹/۲۲

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱/۲۹

ناشر: کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی

کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۴۰۱، دوره ۲۵، شماره ۱، شماره پیاپی ۹۷، صص. ۱۶۹-۱۹۲

© نویسندگان

مقدمه

در دنیای امروز، دانش به سازمان‌ها توانایی رقابت، نوآوری و کسب مزیت رقابتی می‌بخشد (بیجرس^۱، ۱۹۹۹) و بر این اساس مدیریت دانش جزئی جدایی ناپذیر از مدیریت سازمان‌های دانش‌بنیان شده است. مدیریت دانش رویکرد جامعی جهت ترسیم چشم‌انداز گسترده و همه‌جانبه برای سازمان است (عدلی، ۱۳۸۴) و تمرکز اصلی آن بر تولید، گردآوری و شناسایی دانش، ذخیره و مستندسازی دانش، نشر و کاربرد دانش است. در عین حال، چالش عمده مدیریت دانش، تبدیل هرچه بیشتر و بهتر دانش ضمنی به دانش صریح است؛ چرا که دانش سازمانی به دلایل متعددی چون بازنشستگی، جابجایی، کوچک‌سازی، فراموشی و مرگ به سرعت در حال محو شدن و از بین رفتن است. دانش ضمنی که بخش اعظمی از دانش سازمانی را تشکیل می‌دهد، باید قبل از فراموشی و یا محو شدن کشف، استخراج و ثبت شود و دانش عینی نیز ترکیب، پیکربندی مجدد، طبقه‌بندی و مفهوم‌سازی گردد (شفیعی، نوکاریزی و جعفرزاده کرمانی، ۱۳۹۴). در این میان، سازمان‌ها معمولاً دانش عینی خود را با استفاده از فناوری اطلاعات ذخیره می‌کنند، اما بیشتر دانش افراد در ذهن آن‌ها و در همکاری‌های گروهی که انجام می‌دهند، نگهداری می‌شود (تولایی، ۱۳۸۸؛ جمشیدی و حیدری، ۱۳۹۴). واضح است که انسان‌ها به دلیل محدودیت ظرفیت ضمیر خودآگاه، قادر به حفظ و یادآوری تمامی مطالب به طور فی‌البداهه و کامل نیستند و لازم است که با مستند نمودن تجارب و ایده‌های خود به شکل‌های گوناگون نوشتاری، نموداری، تصویری و حتی از طریق حافظه‌های رایانه‌ای به حفظ و بازیابی سریع آن‌ها پردازند (الهی و احمدی، ۱۳۷۹).

مستندسازی دانش و ایده، حلقه واسط میان مراحل مدیریت دانش است. با توجه به نقش و اهمیت مدیریت دانش و مستندسازی و ارتباط تنگاتنگ این دو رویکرد با هم می‌توان گفت مدیریت دانش با بهره‌گیری و استفاده از تجارب مستندشده، دانش را تولید و اقدام به تسهیم و کاربرد آن می‌نماید (حسینی، ۱۳۸۸). اگر دانش و ایده‌ای شناسایی شود ولی در حافظه سازمانی نگنجد، بهترین استفاده‌ای که از آن برآید، برای یکبار است. در صورتی که اگر دانش از طریق مستندسازی در حافظه سازمان ذخیره و کدگذاری شود، برای همیشه باقی مانده و هر زمان که نیاز باشد، افراد می‌توانند بدان رجوع کنند. بر این اساس، دومین جز مدیریت دانش از طریق فرایند مستندسازی سبب تسهیل توزیع و کاربرد دانش در فعالیت‌های و اقدامات سازمانی آتی می‌گردد (انواری رستمی و شهائی، ۱۳۸۸).

لیوینگستون^۱ (۲۰۰۵) معتقد است متأسفانه ایده‌هایی که مستند نشده‌اند از بین می‌روند و ایده و دانشی که در یک نقطه جهان خلق می‌شود به نقاط دیگر راه نمی‌یابد. به طور معمول بسیاری از منابع دانشی ثبت نشده از دست می‌روند. تجارب آموخته شده و ایده‌های تازه خلق شده باید برای آیندگان محافظت شود. در بیشتر اوقات متخصصان حوزه‌های مختلف به دلیل عدم دسترسی به چارچوب معینی برای مستندسازی نمی‌توانند ایده‌ها و افکار خود را ثبت و با دیگران به اشتراک گذارند. دانشمندان حوزه‌های مختلف گاهی ایده‌های خود را به صورت مقاله یا سایر شکل‌های نوشتاری منتشر می‌کنند ولی تمام ایده‌ها و افکار قابل تبدیل شدن به مقاله، کتاب و ... نیستند. علت این است که معمولاً ایده‌ها بسیار موقتی و زودگذر هستند و به سرعت به فراموشی سپرده می‌شوند. وجود ابزاری مانند یک بانک یا پایگاه اطلاعاتی برای ثبت و نگهداری از ایده‌ها می‌تواند به عنوان چارچوبی مفید جهت مستندسازی ایده‌ها و عاملی انگیزشی جهت ثبت و انتقال ایده‌ها و تجربیات با سایرین مطرح باشد (لیوینگستون، ۲۰۰۵).

با وجود اهمیت بسیاری که مستندسازی برای دانشگاه‌ها دارد، متأسفانه این امر هنوز به شکل جامع نهادینه نشده است و به همین دلیل بخش مهمی از اطلاعات، تجارب و نیز ایده‌های پژوهشی از دست می‌رود. واضح است که استفاده از تجارب و ایده‌های اعضای هیئت علمی پیشکسوت بازنشسته، منجر به ماندگاری دانش آن‌ها در سازمان و انتقال آموخته‌ها، پرورش نیروهای بهتر و کارآمدتر و خلق نوآوری‌های جدید و با اهمیت در میان پژوهشگران و محققین خواهد شد. از جنبه دیگر، اعضای هیئت علمی بازنشسته بعد از اتمام دوره فعالیت خود در مراکز علمی، با توجه به داشتن کارایی بالا، اما به دلیل بازنشسته شدن، عملاً دیگر قادر به فعالیت در این محیط نیستند؛ در صورتی که این افراد همچنان دارای گنجینه‌های با ارزشی از دانش‌های پنهان در ذهن خود و نیز ایده‌های خلاق هستند که این موارد می‌تواند برای اعضای هیئت علمی مشغول به کار و پژوهشگران و محققین مثمرتر باشد. همچنین، به‌کارگرفتن اندوخته‌های دانش این افراد، اهمیت دادن دانشگاه‌ها به وجود پرارزش اعضای هیئت علمی پیشکسوت خود به پاس زحمات بی‌شائبه و تلاش بی‌وقفه آن‌ها در طول سال‌های متمادی را نشان می‌دهد و این امر منجر به افزایش روحیه شادابی، اعتماد و مفیدبودن در افراد بازنشسته می‌شود. بنابراین، با توجه به اهمیت و کاربرد مستندسازی در دنیای امروز به خصوص در آموزش عالی، ثبت و مستند نمودن ایده‌های پژوهشی نیز که جزء دانش ضمنی پژوهشگران آموزش عالی است از ضروریات به حساب می‌آید؛ چرا که این امر موجب می‌شود ایده‌های ناب و خاصی که به طور یقین در ذهن شخص دیگری خطور نکرده است، در اختیار دیگران قرار گیرد تا به مرحله اجرا درآید. با توجه به موارد پیش

گفته، این پژوهش قصد دارد در پژوهشی کیفی به کاوش تجربیات اعضای هیئت علمی پیشکسوت دانشگاه شیراز در رابطه با مستندسازی ایده‌های پژوهشی آن‌ها بپردازد تا از این رهگذر ضمن شناخت عوامل علی مستندسازی ایده‌های پژوهشی و زمینه‌ها و بسترهای آن، مقوله اصلی مستندسازی ایده‌های پژوهشی را مورد مطالعه قرار دهد و با تحلیل راهبردهای مستندسازی، پیامدهای آن را نیز تبیین نماید.

پیشینه پژوهش

در ایران پژوهش‌هایی در حوزه مستندسازی تجارب، دانش و ایده‌های پژوهشی انجام شده است؛ برخی پژوهشگران نظیر پورسلیمانان (۱۳۹۰)، لطیفیان و مولوی (۱۳۹۴) و نویدی و ریاحی‌نیا (۱۳۹۶) به اهمیت مستندسازی و نقش آن در مدیریت دانش سازمان‌های مختلف پرداختند. نتایج این دسته از پژوهش‌ها نشان می‌دهد متخصصان حوزه مدیریت دانش، به فرایند مستندسازی و نقشی که این فرایند می‌تواند در اثربخشی سازمان داشته باشند، اهتمام ویژه‌ای داشته‌اند و نبود رویکرد تحلیلی نسبت به عنصر مستندسازی به منزله یکی از بنیادی‌ترین عوامل تبدیل دانش ضمنی به دانش عینی در چرخه مدیریت دانش کماکان به چشم می‌خورد. بیگدلی (۱۳۹۰) مستندسازی را یکی از مهمترین مراحل مدیریت دانش موفق ارزیابی و تصریح می‌کند. مستندسازی امکان بهره‌مندی از تجربیات دیگران را در طول زمان فراهم می‌آورد. با مستندسازی اصولی و حرفه‌ای، اقدامات سازمان به شکلی زیبا و اصولی ماندگار می‌شود و از سویی امروزه برای بقا و عملکرد سازمان‌ها، عبرت از گذشته و آگاهی از اشتباه و رموز موفقیت ضروری است.

پژوهشگران دیگر مانند تقوی‌فرد و دیگران (۱۳۹۰) و جمشیدی و حیدری (۱۳۹۴) به بررسی عوامل مهم جهت ایجاد زیرساخت‌های مستندسازی پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش‌ها نشان می‌دهد از دیدگاه مدیران، وجود پنج زیرساخت و عواملی چون ساختاری، فرهنگی، قانونی، فناورانه و رفتاری به ترتیب اولویت برای مستندسازی ضروری است.

حدادپور و دیگران (۲۰۱۵) و شفیع‌ی و دیگران (۱۳۹۶) در پژوهش خود چگونگی استفاده از مستندسازی برای مدیریت دانش سازمانی را توصیف کردند. یافته‌ها نشان داد سازمان‌های ایرانی از نظر مستندسازی دانش در وضعیت مناسبی قرار ندارند و مهمترین دلایل آن، آشنا نبودن با نحوه مستندسازی و ناآگاهی نسبت به راهبردهای عملی آن بود؛ به علاوه، مستندسازی فعالیت‌ها می‌تواند به در معرض نمایش گذاشتن دانش ضمنی کمک کند و یک برنامه مستندسازی می‌تواند یک شناسه کامل برای هر فرایندی از یک سازمان را ایجاد کند و همچنین به عنوان ابزار اصلی برای ایجاد فناوری اطلاعات به عنوان اساس سازمان عمل کند و به سازمان‌ها در رسیدن به داشتن فناوری الکترونیکی و اطلاعات کمک کند.

در پژوهش‌های انجام شده در خارج از ایران، همانند داخل کشور، گرچه پژوهشی که به مستندسازی ایده‌های پژوهشی در دانشگاه‌ها پرداخته باشد مشاهده نشد؛ اما، پژوهش‌های بسیاری به بحث مستندسازی در سازمان‌ها و نهادها پرداخته‌اند که در ادامه در دو گروه ارائه خواهد شد:

الف. تأثیر مستندسازی بر عملکرد سازمان و مشکلات پیش رو

بایلی^۱ (۲۰۱۶) پژوهشی با هدف کشف مشکلات مستندسازی مدارک در طول روند مدیریت حوادث پرداخت. نمونه پژوهش داده‌های مربوط به ۲۲ نرم‌افزار کاربردی بود که مستندات مربوط به حوادث را ثبت می‌کردند. نتایج نشان داد کارایی مستندسازی دانش هنگامی بالا می‌رود که فرایند مستندسازی و اهمیت آن به طور کامل برای دیگران توضیح داده شود و با نشان دادن کارایی و اثربخشی آن، می‌توان آن‌ها را تشویق به ثبت دانش و تجربه شخصی کرد. نویدی و دیگران^۲ (۲۰۱۷) تأثیر مستندسازی دانش سازمانی بر بهبود عملکرد مؤسسه تحقیقات ماهواره‌ای مرکز تحقیقات فضایی ایران را بررسی کردند. نتایج پژوهش نشان داد میزان قابل توجهی از دانش ضمنی پژوهشگران مستند می‌شود؛ اما، به دلیل مسائل استراتژیک و شخصی انتقال نمی‌یابد و مستندسازی دانش سازمانی تأثیر مثبتی بر بهبود عملکرد این مؤسسه دارد. در پژوهشی دیگر سلیم زوایده^۳ و دیگران (۲۰۱۸) تأثیر فرایند مستندسازی دانش به عنوان عامل واسطه بر فرایند کسب دانش، فرهنگ سازمانی و سرمایه انسانی را مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد شناخت دانش کشف و مستند شده، از جمله مهمترین عوامل مؤثر بر انباشت سرمایه انسانی است و فرایند مستندسازی دانش تأثیر مثبت و معنی‌داری بر سرمایه انسانی دارد.

ب. مستندسازی ایده‌ها و دانش

در حوزه مستندسازی ایده‌ها تعداد پژوهش‌های انجام شده بسیار اندک شمار است. ابلر و سامرویل^۴ (۲۰۰۷) معتقدند ایده گسترش مستندات داخلی، می‌تواند جایگزین مناسبی برای انواع نظرات محققان شود و برای نسل‌های آتی نیز قابل بهره‌برداری است. لويس^۵ (۲۰۱۳) به بررسی عوامل مؤثر بر ثبت و حفاظت از دانش بومی ساکنان منطقه زونی نیومکزیکو^۶ پرداخت. نتایج نشان داد برای مستندسازی دانش بومی و جلوگیری از حذف این دانش در ذهن ساکنان منطقه، وجود سه عامل توسعه زیرساخت‌های مربوطه، بحث‌ها و جلسات و آگاهی بخشی به ساکنان منطقه اهمیت فراوان دارد. لیوینگستون (۲۰۰۵) اهمیت وجود بانک جهانی ایده

1. Bailey
2. Navidi
3. Saleem Zawaideh
4. Oboler & Sommerville
5. Lewis
6. New Mexico

جهت حفاظت از ایده‌ها در برابر فراموشی و نابودی را تأکید می‌کند و معتقد است نبود سامانه‌ای برای ثبت ایده‌های ذهنی انسان در حوزه‌های مختلف، الزام طراحی مدلی مناسب برای ثبت ایده‌ها را ضروری می‌سازد. داویس^۱ (۲۰۱۵) به مستندسازی دیدگاه‌ها و تجربیات ۴۳ دانش آموز، ۲۴ مربی و یکی از مدیران مدارس ایالت متحده در خصوص فرصت‌ها و چالش‌های مرتبط با استفاده از ابزارهای الکترونیکی در یادگیری دانش‌آموزان با هدف بهبود این ابزارها پرداخت. نتایج نشان داد که وجود امکاناتی از جمله تصاویر متحرک، صدا و دسترسی و استفاده مداوم سبب رونق این ابزار در بین دانش‌آموزان و مربیان می‌گردد و اعتبارسنجی این ابزار از جمله چالش‌های استفاده بیان شد. در همین خصوص، روسی و دی لوریو^۲ (۲۰۱۸) طراحی و ارزیابی سیستم ثبت اطلاعات جهت حمایت از کاربران برای مستندسازی دانش با استفاده از سیستم عامل‌های مبتنی بر نرم‌افزارهای اجتماعی به منظور بهبود اشتراک اطلاعات در سازمان‌ها را مورد بررسی قرار دادند. جهت دستیابی به این هدف، از کاربران حاضر در نرم‌افزار اجتماعی ناو بست^۳ نظرسنجی به عمل آمد که تمایل افراد به ثبت و مستندسازی اطلاعات خود از طریق نرم‌افزارهای اجتماعی و نگرانی آن‌ها از حفظ حقوق مالکیت معنوی آثار خود را نشان داد. این افراد به طور کلی نرم‌افزارهای اجتماعی را بهترین وسیله جهت ثبت اطلاعات و دانش کارکنان و در نتیجه ترویج اشتراک دانش در سازمان دانستند.

مرور نوشتار نشان می‌دهد که گرچه در زمینه مستندسازی ایده‌های پژوهشی به طور اخص پژوهشی انجام نشده است، اما تحقیقاتی در حوزه مستندسازی تجربیات سازمانی به ویژه تجربیات مدیران و نیز مستندسازی اشتراک و کسب دانش، در داخل و خارج از کشور انجام گرفته است و در تمامی این پژوهش‌ها توجه به عنصر مستندسازی به عنوان یکی از اساسی‌ترین و پایه‌ای‌ترین مراحل فرایند مدیریت دانش به چشم می‌خورد. اکثر مطالعات به صورت کمی و به روش پیمایشی- توصیفی و تحلیلی و با استفاده از پرسشنامه و سیاهه انجام شده‌اند. پژوهش‌های مورد بررسی، بر روی گروه‌ها، سازمان‌های مختلف و در رابطه با موضوعات گوناگونی کار شده است که در اکثر آن‌ها تأکید بر مدیریت، خلق، اشتراک و مستندسازی دانش است.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر رویکرد، کیفی است و بر مبنای نظریه داده بنیاد انجام شده است. برای گردآوری اطلاعات از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته استفاده شد. مشارکت‌کنندگان در پژوهش، شامل ۲۵ استاد دانشگاه شیراز بودند که سه سال آخر پیش از بازنشستگی را می‌گذراندند. انتخاب شرکت‌کنندگان به روش متوالی گلوله برفی

1. Davis

2. Rossi & Dilorio

3. Know Best Social Soft Ware

(ارجاع زنجیره‌ای) بود؛ به این ترتیب که پژوهشگر پس از شناسایی چند نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه شیراز که در رابطه با موضوع پژوهش دارای اطلاعات غنی بود، مصاحبه را آغاز نمود و سپس از ایشان می‌خواست سایر افراد واجد شرایط را معرفی کند. تجزیه و تحلیل داده‌ها، همانند آنچه که در نظریه داده‌بنیاد مرسوم است، به روش تحلیل مقایسه‌ای مداوم و مطابق مدل استراوس و کوربین^۱ (۱۹۹۸) طی سه مرحله ۱. کدگذاری باز ۲. کدگذاری محوری و ۳. کدگذاری انتخابی انجام شد. فرایند بدین صورت شروع گردید که پژوهشگر متن حاصل از پیاده‌سازی فایل‌های ضبط‌شده در مصاحبه‌های انجام شده توسط مشارکت‌کنندگان را به همان شکل گفتاری و نوع بیان گفته شده آن‌ها، در قالب واژه‌ها و عبارات یادداشت برداری و سپس اقدام به بازنگری و خواندن داده‌ها نمود؛ در ادامه، مفاهیم کلیدی مرتبط با موضوع پژوهش استخراج و نشانه‌گذاری شد. برای استخراج این مفاهیم نیاز بود که متن مذکور چند بار توسط پژوهشگر مطالعه و بررسی شود تا فهرستی از مفاهیم و مقوله‌های استخراج شده از متن قابل تهیه باشد.

در مرحله کدگذاری باز، برای خلاصه‌سازی اولیه داده‌ها با مراجعه به کدهای اولیه، کدهایی که به موضوعی مشترک و مشابه اشاره داشتند، تحت کدهای مشترکی کدگذاری شدند و مفاهیم ساخته شد و با مقایسه و طبقه‌بندی آن‌ها نیز مقوله‌های متناسبی به دست آمد.

در مرحله کدگذاری محوری، به منظور مرتبط کردن مقوله‌های اصلی به مقوله‌های فرعی، الگوی کدگذاری که روابط فیما بین شرایط علی، پدیده محوری، عوامل زمینه‌ای، عوامل مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها را نشان می‌دهد، ترسیم شد. سپس، از طریق کدگذاری انتخابی و بر اساس الگوی ارتباط شناسایی شده بین مقوله‌ها و زیرمقوله‌ها در کدگذاری باز و محوری، مقوله‌ها به هم مرتبط شدند و نظام نظری مربوط ارائه شد. در مجموع، ۱۰۵۰ کد باز از عبارات و جملات مشارکت‌کنندگان تهیه شد که پس از طی مرحله حذف تکراری‌ها و کدهای غیرمرتبط، ۱۰۶ مفهوم، ۲۱ زیرمقوله و ۹ مقوله اصلی دسته‌بندی و استخراج شد.

جهت اعتبار بخشیدن به پژوهش، پژوهشگر از روش بازبینی توسط استاد راهنما و استاد مشاور استفاده نمود؛ بدین ترتیب که کلیه مراحل کدگذاری توسط استاد راهنما کنترل شد و با بازبینی انجام شده، مفاهیم و زیرمقوله‌ها و مقوله‌های اصلی تعیین شدند. لازم به ذکر است در رابطه با دقت و اعتبار پرسش‌های تهیه شده جهت مصاحبه با اعضای هیئت علمی، از سه عضو اعضای هیئت علمی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی کمک گرفته شد. با توجه به نظرات و عقاید جامع و صحیح اعضای محترم و با صلاح‌دید استاد راهنما و استاد مشاور، پرسش‌ها تکمیل و به تأیید نهایی رسید.

یافته‌های پژوهش

پدیده محوری: مستندسازی ایده‌های پژوهشی

با توجه به نظرات اعضای هیئت علمی «مستندسازی ایده‌های پژوهشی» با داشتن چهار مقوله ایده پژوهشی، نظم‌دهی ایده‌ها، ذخیره‌سازی ایده‌ها، و مستندسازی ایده‌ها، پدیده کانونی (محوری) در این پژوهش شناخته شد (جدول ۱). از تعداد ۲۵ مصاحبه انجام شده، تنها سه نفر به حافظه خود اطمینان کامل داشتند و ثبت ایده‌های خود را انجام نمی‌دادند و متکی به نگهداری آن در ذهن بودند؛ اما مابقی مشارکت‌کنندگان، به این موضوع (ثبت) کاملاً آشنایی داشته و برای انجام این کار به آنچه که در دسترس داشتند روی می‌آوردند تا ایده ذهنی آن‌ها باقی بماند و به فراموشی سپرده نشود. به بیان عضوی از مشارکت‌کنندگان: «ایده‌ها جرقه‌هایی هستند که لحظه‌ای می‌آیند و معمولاً افکار فراموش می‌شوند» (عضو هیئت علمی دانشکده هنر و معماری، بخش شهرسازی، استاد).

اعضای هیئت علمی در بیان اظهارات خود در رابطه با مفهوم مستندسازی ایده‌ها، به تقسیم‌بندی و دسته‌بندی ایده‌ها اشاره کردند و هدف از آن را انسجام و نظم بین ایده‌ها و طبقه‌بندی آن‌ها برحسب انواع ایده‌ها دانستند که بتوان در زمان استفاده به سهولت دسترسی داشت و زمینه آرامش فکری را فراهم آورد و در نتیجه باعث افزایش بهره‌وری شد.

«ثبت به همراه طبقه‌بندی، مستندسازی است. نوشتن ایده‌ها در جایی بدون دسته‌بندی مطمئناً تأثیرگذار نخواهد بود؛ به عنوان مثال، ایده‌ها را می‌توان به صورت کوتاه‌مدت و بلندمدت تقسیم‌بندی نمود و سپس روی ایده‌ها کار کرد» (عضو هیئت علمی دانشکده هنر و معماری، استاد).

جدول ۱. مقوله‌ها، مفاهیم و کدهای باز برای پدیده محوری مستندسازی ایده‌های پژوهشی

مقوله‌ها	مفاهیم	کدهای باز
مستندسازی ایده‌های پژوهشی	ایده پژوهشی	جرقه‌های آبی
		خلاقیت ذهنی
		فرضیه خام
		تراوشات فکری
	نظم‌دهی ایده‌ها	طبقه‌بندی ایده
		دسته‌بندی ایده‌ها
	ذخیره‌سازی ایده‌ها	بایگانی کردن ایده
		ذخیره کردن ایده
		نگهداری کردن
	مستندسازی ایده‌ها	ضبط کردن

تصویر کردن ایده		
به تحریر درآوردن ایده		
یادداشت‌برداری		
ثبت اندیشه		
مکتوب کردن دانسته‌ها		

۱. شرایط علی

طبق نظرات، دیدگاه‌ها و نیز تجربیات مشارکت‌کنندگان پژوهش، سه مؤلفه ترس از فراموشی، ضرورت ماندگاری ایده، تسهیل بهره‌برداری از ایده (انگیزه‌های درونی ثبت) و تنها مؤلفه شهره‌شدن (انگیزه بیرونی ثبت) را از عوامل و انگیزه‌های مستندسازی ایده‌های پژوهشی تشخیص دادند که موجب ایجاد انگیزه در اعضای هیئت علمی برای ثبت ایده‌های پژوهشی می‌شود (جدول ۲).

جدول ۲. مقوله‌ها، مفاهیم و کدهای باز شرایط علی مستندسازی ایده‌های پژوهشی

کدهای باز	مفاهیم	۱
ترس از فراموشی	ترس از فراموشی	انگیزه‌های درونی ثبت ایده
عدم اعتماد به حافظه		
فرار بودن ذهن		
اهمیت ایده‌ها	ماندگاری ایده	
یادآوری ایده‌ها		
ماندگاری ایده‌ها		
تمرکز بر ایده		
نظم فکری		
تفکیک ایده		
اتصال ایده		
تسهیل دسترس‌پذیری	تسهیل بهره‌برداری از ایده	
انتخاب ایده‌های مناسب		
انتقال ایده		
تسهیل انتقال		
بهره‌گیری ایده‌ها توسط دیگران		
جلوگیری از دوباره‌کاری		
فرصت اجرای ایده	شهره شدن	
تأیید شدن در محافل علمی		انگیزه‌های بیرونی ثبت ایده
مشهور شدن در محافل علمی		
مفید بودن در محافل علمی		

اغلب ارائه ایده‌ها به صورت از قبل برنامه‌ریزی شده نیست، بنابراین برای نگهداری و استفاده بعدی از آن نیاز به ثبت داریم. ذهن انسان در هر لحظه با عناصر متعددی از جهان هستی روبه‌رو است؛ اما، طبق نظر روان‌شناسان، انسان همزمان بر روی تعداد محدودی از این عناصر می‌تواند تمرکز داشته باشد و بسیاری از این‌ها به سرعت از حافظه کوتاه‌مدت محو خواهند شد. عبارت زیر بیانگر مطلب فوق است:

«به لحاظ فردی، به دلیل وجود گرفتاری‌ها ممکن است ایده‌ها و افکار در لابه‌لای روزمره‌گی گم و به فراموشی سپرده شوند.» (عضو هیئت علمی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشیار).

شماری از اعضای هیئت علمی یکی دیگر از دلایل ثبت و نوشتن ایده‌های خود را ماندگار شدن آن‌ها بیان کردند و دلیل آن را اهمیت زیاد ایده و یادآوری مجدد آن ابراز داشتند. با توجه به عقاید شرکت‌کنندگان، نوشتن از آشفتگی‌های ذهن می‌کاهد و منجر به تأمل و تمرکز بیشتر و نیز مشاهده‌شدن ایده‌ها برای به فعلیت رساندن آن‌ها می‌شود.

دستیابی راحت و آسان به ایده‌ها از جمله دیگر موارد بود که در اظهارات اعضای هیئت علمی در رابطه با انگیزه‌های ثبت مشاهده شد. در نهایت، می‌توان واگذاری بسیار ساده ایده‌ها به دانشجویان را نام برد که اغلب بر این مسئله تأکید داشتند. تعدادی از اعضای هیئت علمی انگیزه خود از ثبت ایده‌ها را به عنوان یکی از عوامل بیرونی تأیید شدن، مفید بودن در بین هم‌تایان خود و مشهور شدن بیان کردند. عبارت زیر گواه این مطالب است:

«به حساب آمدن و ارزش‌گذاشتن به شخصیت وجودی آدمی به جهت زحمات بسیاری که در عرصه علم انجام داده است، مثمر‌تر است» (عضو هیئت علمی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، بخش علم اطلاعات و دانش‌شناسی، استاد).

۲. راهبردها/تعاملات

مطابق با نگرش مشارکت‌کنندگان این پژوهش، دو مؤلفه ثبت دستی و الکترونیکی از مقوله‌های اصلی ابزار ثبت، به عنوان راهبردها و تعاملات در قوام بخشیدن ایده‌های پژوهشی کمک می‌کند (جدول ۳).

جدول ۳. مقوله‌ها، مفاهیم و کدهای باز راهبردها/تعاملات مستندسازی ایده‌های پژوهشی

مقوله‌ها	مفاهیم	کدهای باز
	ثبت دستی	وایت‌برد
		برگه‌های یادداشت
		دفترچه یادداشت
	ثبت الکترونیکی	تلفن همراه

رایانه		ابزار ثبت
ایمیل		
وب سایت شخصی		
ضبط صدا		

اظهارات یکی از مشارکت‌کنندگان:

«ماندگاری ایده‌ها در ذهن دوامی ندارد، لذا دفتری برای یادداشت ایده‌ها دارم» (عضو هیئت علمی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشیار).

۳. شرایط زمینه‌ای (خاص)

به عقیده مشارکت‌کنندگان دو مقوله رعایت اخلاق علمی و تضمین امنیت ایده‌ها (تدابیر و ملاحظات فردی)؛ و چهار مقوله مشوق‌ها و حمایت‌های مالی، امکانات ثبت درون‌دانشگاهی، آموزش و بهسازی و سیستم ارزیابی عملکرد (تدابیر و ملاحظات سازمانی) از شرایط بسترساز خاص در مستندسازی ایده‌های پژوهشی بود (جدول ۴).

اعضای هیئت علمی معتقد بودند که چنانچه تعهدات شغلی و اعتقادات فردی وجود داشته باشد از جمله شرایط لازم برای ثبت ایده‌ها فراهم می‌شود. به اعتقاد اعضای هیئت علمی:

«داشتن انگیزه لازم برای ثبت [ایده] توسط ایده‌پرداز، تعهد شغلی، اعتقادات فردی، ایمان به کار و علاقه به حرفه از جمله شرایط لازم برای پرورش و ظهور ایده‌ها می‌باشند» (عضو هیئت علمی دانشکده کشاورزی، استاد).

بهترین راهکار برای عملیاتی شدن یک فعالیت، ارائه تضمین برای اجراکنندگان آن است. در رابطه با لازمه اجرایی شدن فرایند مستندسازی ایده‌ها اعضای هیئت علمی نیز خواهان برقراری امنیت ایده‌ها، پیگیری صحیح در زمینه سرقت‌های علمی و تضمین ثبت ایده به نام شخص ایده‌پرداز بودند. آنچه که از عقاید اعضای هیئت علمی به نظر می‌رسد، این است که شماری نگران سرقت ایده‌ها بعد از مستندسازی بودند و طالب تضمین درستی از متولیان اجرایی این فرایند و نظارت دائمی آن بودند. آن‌ها معتقد بودند که ثبت و نگهداری ایده‌ها باید در جایی مطمئن صورت گیرد و در کوران نگاه همگان قرار نگیرد تا تازگی و طراوات خود را از دست ندهد. گفته‌های اعضای هیئت علمی:

«تضمین ثبت ایده به نام ایده‌پرداز با دریافت کد یا شماره‌ای که به شخص ایده‌پرداز تعلق گیرد»

(عضو هیئت علمی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشیار).

جدول ۴. مقوله‌ها، مفاهیم و کدهای باز شرایط زمینه‌ای (خاص) مستندسازی ایده‌های پژوهشی

مقوله‌ها	مفاهیم	کدهای باز
تدابیر و ملاحظات فردی ثبت ایده	رعایت اخلاق علمی	اعتقادات فردی
		تعهدات شغلی
		پایبندی به اخلاق
		پایبندی به پژوهش
		پایبندی به پرسش
	تضمین امنیت ایده	تضمین ثبت ایده
		کاهش نگرانی‌ها
		توجه به امنیت ایده‌ها
		برقراری امنیت ایده
		پیگیری سرقت‌های علمی
تدابیر و ملاحظات سازمانی ثبت ایده	مشوق‌ها و حمایت‌های مالی	برخورداری از امکانات مالی
		شرایط معیشتی مناسب برای محقق
		نظام مشوق ایده‌پردازی
		اعطای تسهیلات ثبت
		بودجه لازم
امکانات ثبت درون‌دانشگاهی	امکانات ثبت نیروی انسانی	مراکز ثبت
		نیروی انسانی
		ابزارهای علمی مناسب
آموزش و بهسازی	آموزش مستندسازی	آموزش مستندسازی
		برگزاری کارگاه‌های آموزشی
		تربیت مدیران
		تربیت دانشجویان
سیستم ارزیابی عملکرد	رصد تغییرات سازمانی	ارزیابی نتایج نهایی
		بازخورد نتایج فعالیت‌ها
		پایش عملکردی استادان
		توجه به کیفیت فعالیت‌ها
		بازاندیشی نقش دانشگاه‌ها

حمایت‌های مادی و معنوی در تشویق افراد برای انجام و نیز به عنوان پاسداشت از به ثمر رساندن فعالیت‌ها تأثیر بسزایی دارد. این مسئله در بین اعضای هیئت علمی نیز صادق است. مشارکت‌کنندگان در

برخورد با فرایند مستندسازی ایده‌ها، به مسائلی از جمله شرایط معیشتی مناسب برای استادان، وجود اهرم‌های مورد نیاز برای تشویق، و اعطای تسهیلات مورد نیاز برای ثبت بودند. به تعبیر یکی از مشارکت‌کنندگان:

«وجود مرکزی برای این که بتواند خدمات و سرویس‌های لازم را ارائه دهد، واجب است. مهمتر از همه شیوه زندگی محقق طوری باشد که انگیزه و فرصت کافی داشته باشد تا بتواند ایده‌ها را ثبت و سپس پرورش دهد و لازمه این امر داشتن آرامش و از بین بردن هرگونه دغدغه فکری است» (عضو هیئت علمی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، استاد).

۴. شرایط عام (مداخله‌گر)

طبق دیدگاه‌های موجود مشارکت‌کنندگان در پژوهش، قوانین و الزامات ثبت ایده‌ها و دو زیرمقوله آن یعنی رعایت حقوق مالکیت معنوی و نهادسازی و ساختارسازی، از جمله شرایط عام (مداخله‌گر) ثبت ایده‌های پژوهشی اعضای هیئت علمی است (جدول ۵). اکثر افراد خواستار ثبت ایده به نام شخص ایده‌پرداز بودند و عنوان کردند که ایده متعلق به فکر و ذهن ایده‌پرداز است و باید برای پایمال نشدن و توجه به این حق، ثبت ایده به نام فرد ایده‌پرداز صورت گیرد. اعضای هیئت علمی معتقد بودند که چنانچه این حق رعایت شود و همچنین از ایده‌ها حمایت قانونی در برابر سرقت‌های علمی و ادبی صورت گیرد و حس امنیت در آن‌ها به وجود آید، با رضایت به ثبت ایده در یک مرکز می‌پردازند. بنابر نظر یکی از اعضا:

«امنیت ایده‌ها از جهت سرقت‌ها و برداشت‌های غیراخلاقی تأمین شود» (عضو هیئت علمی دانشکده دامپزشکی، استاد).

لازمه انجام بعضی از امور که به درستی آغاز شود و پایان خوشی هم داشته باشد، توجه به نهادینه شدن، اجرایی شدن و نظارت درست بر آن‌ها است. در رأس همه امور، دولت و حمایت‌های تأثیرگذارش در این وادی قابل توجه است. اعضای هیئت علمی وجود کمیته‌ای برای بررسی تلاش‌های بسیار ایده‌پردازان در رابطه با ایده‌پردازی و حمایت دولت و سیاست در راستای اجرای مستندسازی ایده‌های پژوهشی را خواستار بودند.

جدول ۵. مقوله‌ها، مفاهیم و کدهای باز شرایط مداخله‌گر و میانجی مستندسازی ایده‌های پژوهشی

مقوله‌ها	مفاهیم	کدهای باز
	رعایت حقوق مالکیت معنوی	احساس امنیت
		رعایت حقوق معنوی ایده‌پرداز
		احترام به حقوق افراد

حمایت ایده‌ها در برابر سرقت	نهادسازی و ساختارسازی	قوانین و الزامات ثبت ایده
ثبت ایده به نام ایده‌پرداز		
وجود کمیته حمایت		
حمایت دولت		
سیاست‌زدگی محیط علمی		
حمایت عوامل سیاسی		
تسلط بر قوانین		
حق مالکیت		
خط مشی مناسب		
وجود قوانین		
نظارت بر ثبت		
فراهم‌آوری تمهیدات		
تعیین متولیان اجرایی قوانین		
تعیین متولیان حفاظت از ایده‌ها		
تعیین متولیان تأمین بودجه		
اتخاذ تصمیم توسط متخصصان خبره		
اتخاذ تصمیم مبتنی بر پژوهش		
کاربست پژوهش در جامعه		

برخی از مشکلات ساختاری و عملکردی که در برنامه‌های توسعه صورت می‌گیرد، ناشی از نارسایی‌هایی است که وجود دارد. برای تحقق برنامه‌های توسعه، نیازمند اقدامات و سیاست‌های حمایتی دولت برای رفع چنین مشکلاتی هستیم؛ به بیان یکی از اعضای هیئت علمی:

«باید فردگرایی منفی در جامعه از بین برود. از کوتوله‌گی فکری و نخبه‌کشی در جامعه بپرهیزیم. ما نیاز به تکانه فرهنگ داریم تا ایده بیرون آید. باید حمایت‌های مالی، سیاسی و حمایت‌های فکری و معنوی برای آن دسته از ایده‌پردازان که به مسائل مادی توجه دارند، صورت گیرد.» (عضو هیئت علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی، بخش علوم سیاسی، استاد).

۵. نتایج و پیامدها

طبق نظر مشارکت‌کنندگان، دو ره‌آورد فردی و فرافردی از جمله نتایج و پیامدهای فرایند مستندسازی ایده‌هاست. با ثبت ایده‌ها مالکیت ایده منحصر به شخص ایده‌پرداز می‌شود؛ در واقع، دخل و تصرف، تغییر یا اصلاحات بعدی ایده در اختیار وی است و نگرانی برای از دست رفتن مفاهیم اصلی ایده وجود ندارد. با توجه

به این که مالکیت در اختیار فرد ایده‌پرداز است؛ لذا در صورت مواجه شدن با سرقت علمی یا ادبی در بخش یا تمام ایده، این امکان برای وی وجود دارد که با ادعای مالکیت، از حقوق مادی و معنوی ایده دفاع کند و به تبع آن از سرقت ایده به هر طریقی جلوگیری شود؛ در نتیجه، ایده‌پرداز می‌تواند با امنیت خاطر بیشتری به ثبت و ارائه ایده بپردازد. بیانات اعضای هیئت علمی:

«به مالکیت‌های فکری و معنوی ارجح و بها گذاشته شود و مورد حفاظت و صیانت قرار گیرد» (عضو هیئت علمی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشیار).

جدول ۶. مقوله‌ها، مفاهیم و کدهای باز نتایج و پیامدهای مستندسازی ایده‌های پژوهشی

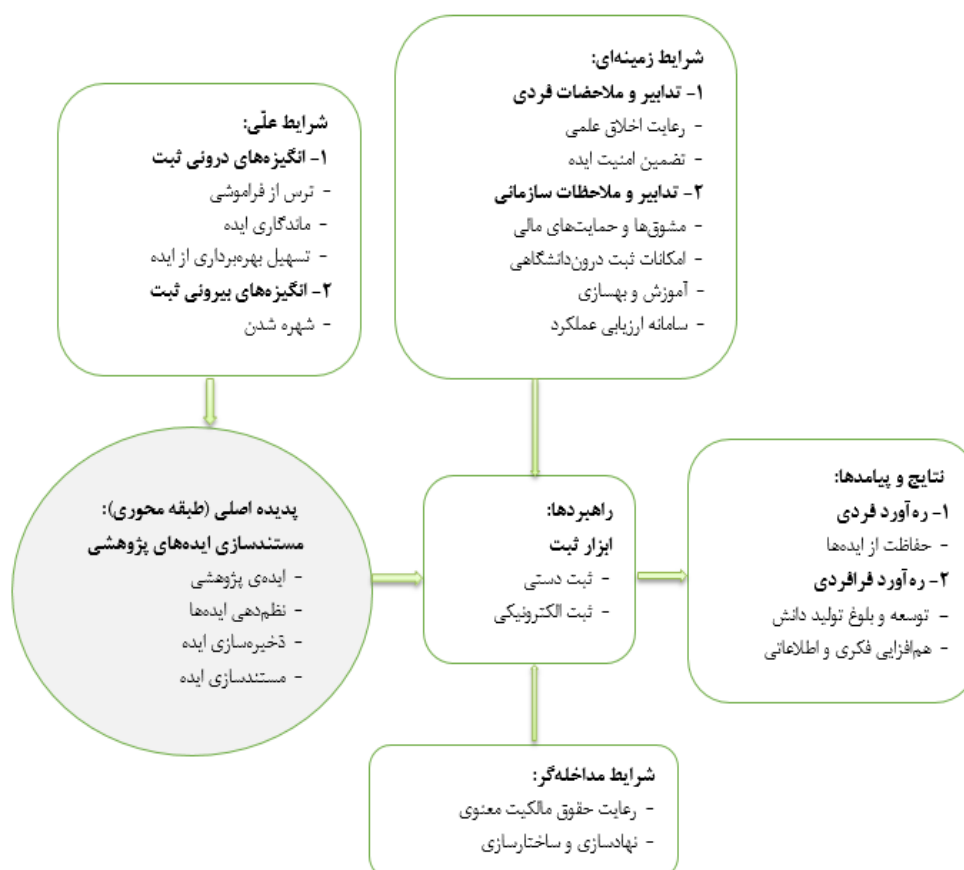
مقوله‌ها	مفاهیم	کدهای باز
ره‌آورد فردی ثبت ایده	حفاظت از ایده‌ها	حفظ امنیت ایده‌ها
		دفاع از مالکیت ایده
		جلوگیری از سرقت ایده
ره‌آورد فرافرادی ثبت ایده	توسعه و بلوغ تولید دانش	توسعه دانش
		تولید علم
		گردش چرخه علم
		ذخیره دانش
		افزایش بیش
هم‌افزایی فکری و اطلاعاتی	هم‌افزایی فکری و اطلاعاتی	هم‌اندیشی
		هم‌افزایی فکری
		همکاری گروهی
		افزایش فعالیت هر حوزه
		تبادل اطلاعات

عقاید اعضای هیئت علمی مبین این مطلب است که برای تولید بهتر و توسعه دانش یکی از زمینه‌های آن ثبت ایده‌هایی است که در صورت اجرا و به کارگیری، منجر به توسعه دانش شده و در صورت بهره‌وری از نتایج و دستاوردهای آن ایده‌ها، ایده‌های دیگری به ذهن افراد رسیده که خود می‌تواند شروع تحقیقات بعدی باشد و پیشرفت علوم به صورت گردشی ادامه‌یابد؛ بنابراین، با هر بار ثبت ایده و در صورت اجرا و استفاده از نتایج آن، دانش ذخیره می‌شود و در چرخه تولید و توسعه علم، به افزایش دانش تخصصی فردی و جمعی می‌رسیم.

با ثبت ایده‌ها به دلیل اطمینان افراد از ره‌آورد فردی، میل به پیشرفت در سطح بالاتر یعنی پیشرفت‌های گروهی در افراد افزایش می‌یابد. از نظر مشارکت‌کنندگان یکی از عواملی که در نتیجه‌ی ثبت ایده‌ها به وجود می‌آید، هم‌اندیشی است. هم‌اندیشی ذهنی است که در بسیاری امور نتایج پربارتر و جامع‌تری را منجر می‌شود.

مدل پارادایمی پژوهش

روایت داستان مستندسازی ایده‌های پژوهشی اعضای هیئت علمی بدین ترتیب است که انگیزه‌های درونی و بیرونی ثبت ایده از جمله، ترس از فراموشی، ماندگاری ایده، تسهیل بهره‌برداری ایده و شهره شدن تمایل به ثبت ایده پژوهشی اعضای هیئت علمی را فراهم نموده است. برای ثبت ایده، آنان از راهبرد ثبت دستی و ثبت الکترونیکی بهره می‌برند. در این میان شرایط زمینه‌ای و محیطی و شرایط مداخله‌گر و میانجی بر کیفیت ثبت دستی و ثبت الکترونیکی اثرگذار خواهد بود. از این رهگذر، ره‌آورد فردی و فرافردی ثبت ایده، پیامدهای ماندگار ثبت ایده‌های پژوهشی اعضای هیئت علمی پیشکسوت بوده است (شکل ۱).

شکل ۱. الگوی پارادایمی مستندسازی ایده‌های پژوهشی اعضای هیئت علمی

بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

دانش و ایده‌های اعضای هیئت علمی در دانشگاه به عنوان یک سازمان دانش‌بنیان، به عنوان مهمترین سرمایه‌های این سازمان به شمار می‌آید و بر اساس نتایج مطالعه حاضر، حفظ و انتقال این دانش ارزشمند در قالب مستندسازی در مدیریت دانش سازمانی به عنوان ابزاری ضروری برای تبدیل دانش نهان به آشکار و به اشتراک گذاری ایده‌ها، یک ضرورت است. در فضای مدیریت دانش، مفهوم مستندسازی دارای جایگاهی خاص بوده و بیشتر با عنوان مستندسازی تجربیات و با هدف تبدیل دانش ضمنی به صریح و ثبت و ضبط آن مد نظر قرار گرفته است. به گونه‌ای که مستندسازی از دیدگاه مدیریت دانش به معنای اقدام به مستند نمودن تجربه‌های حاصل از هر تصمیم، رویداد و فعالیت مؤثر بر سازمان و به بیان بهتر دانش آشکار و به ویژه دانش ضمنی آن می‌باشد (جعفری مقدم، ۱۳۸۲). تحلیل‌های کیفی با استفاده از نظریه داده‌بنیاد جهت فهم تجربیات اعضای هیئت علمی دانشگاه شیراز در رابطه با مستندسازی ایده‌های پژوهشی نشان داد که چهار مؤلفه ترس از فراموشی، ماندگاری ایده‌ها، تسهیل بهره‌وری ایده‌ها و شهره شدن (انگیزه‌های درونی و بیرونی ثبت ایده) به عنوان شرایط علی، بر تمایل اعضای هیئت علمی به مستندسازی ایده‌های پژوهشی به عنوان پدیده اصلی تأثیر داشتند. یافته‌های پژوهش رنزل^۱ (۲۰۰۸) نشان داد اعتماد بین اشخاص و اعتماد به مدیریت باعث افزایش اشتراک دانش، کاهش ترس از دست دادن ارزش و افزایش تمایل به ثبت دانش می‌شود.

به علاوه، اعضای هیئت علمی برای ثبت ایده‌های خود از ثبت دستی و ثبت الکترونیکی استفاده می‌کنند. همچنین عوامل زمینه‌ای با توجه به تحلیل یافته‌های پژوهش در دو قالب تدابیر و ملاحظات فردی ثبت ایده و تدابیر و ملاحظات سازمانی ثبت ایده شناسایی شدند. نتایج پژوهش بصیریان و دهقانی (۱۳۹۰) نیز نشان داد برای ایجاد و فراهم‌آوری راهبرد انتقال دانش در میان پرستاران، یکی از عوامل تأثیرگذار، ایجاد محیطی با امنیت شغلی بالا در سازمان به منظور انتقال دانش ضمنی است. همچنین در میان تدابیر و ملاحظات سازمانی، یافته‌ها نشان داد که مشوق‌ها و حمایت‌های مالی، امکانات ثبت درون‌دانشگاهی، آموزش و بهسازی و سامانه ارزیابی عملکرد عوامل بسترساز سازمانی هستند که بر پیشبرد راهبردهای ثبت دستی و الکترونیکی در محیط دانشگاهی اثر می‌گذارند. بصیریان و دهقانی (۱۳۹۰) در بررسی چگونگی انتقال دانش ضمنی در میان کارشناسان پرستاری به این نتیجه دست یافتند که در ارتباط با عوامل سازمانی، مؤثرترین عامل، سامانه‌های پاداش و جبران خدمات است. نتایج ابلر و سامرویل (۲۰۰۷) حاکی از آن بود که برای مستندات موجود، محققان توقع منفعت شخصی از کارشان و حمایت دارند.

از دیگر تدابیر سازمانی، آموزش و بهسازی است که بدون تردید برای فرایند مستندسازی ایده‌ها لازم است. در پژوهش تولایی (۱۳۸۸) نیز برای ارائه مدل بومی مستندسازی تجربیات، پنج مرحله ضروری بود که یکی از این مراحل، آموزش کارکنان پس از پیاده‌سازی سیستم نرم‌افزاری و بانک دانشی بود.

یافته‌های پژوهش نشان داد که دو عامل رعایت حقوق مالکیت معنوی و نهادسازی و ساختارسازی (قوانین و الزامات) به عنوان بستر ساز عام، زمینه پیشبرد راهبردهای ثبت دستی و ثبت الکترونیکی را فراهم می‌آورند. نبود قوانین و الزامات در هر کشور و جامعه‌ای، تبعاتش به بخش‌های دیگر هم خواهد رسید. پژوهش جمشیدی و حیدری (۱۳۹۴) نیز به زیرساخت قانونی در فرایند مستندسازی اشاره دارد. در نهایت، یافته‌های مطالعه حاضر نشان داد که راهبردهای ثبت دستی و ثبت الکترونیکی، دو پیامد فردی (حفاظت از ایده‌ها) و فرافردی (توسعه و بلوغ تولید دانش و هم‌افزایی فکری و اطلاعاتی) را به همراه داشت. نتیجه حاصل از مطالعه پورسلیمانیان (۱۳۹۰)، مبنی بر این که حفظ و نگهداری دانش و تجربیات ارزنده سازمانی نیاز به توجه ویژه به چگونگی محافظت از حقوق مالکیت فکری دارد، با یافته حفاظت از ایده‌ها (دفاع از مالکیت ایده) در ره‌آورد فردی ثبت ایده مطابقت دارد. از جمله پیامدهای ره‌آورد فرافردی که فرایند مستندسازی ایده‌ها با خود پدید می‌آورد، مؤلفه توسعه و بلوغ تولید دانش است. اعضای هیئت علمی، برآیند مستندسازی ایده‌ها را افزایش دانش، تولید علم و نیز افزایش بینش بیان داشتند. رویایی و مدنی (۲۰۰۷) در پژوهش خود با هدف شناسایی شیوه‌های مستندسازی مدیران و کارشناسان ارشد به چهار مؤلفه به عنوان ابزارهای مستندسازی تجربیات در سازمان‌های فرهنگی-هنری دست یافتند؛ در نهایت، نتایج بیانگر این بود که مستندسازی تجربیات مدیران بر توسعه دانش سازمانی مؤثر است.

با توجه به آنچه که بیان شد می‌توان گفت نیل و دستیابی به اجرای مدیریت دانش در سازمان‌ها مستلزم وجود فرهنگ سازمانی قوی و اساسی است. دانشگاه‌ها به عنوان مراکز علمی به واقع نیازمند به فرهنگ غنی‌اند. با توجه به پدیده محوری حاصل از یافته‌های به دست آمده از فرهنگ‌های مورد نیاز دانشگاه‌ها، فرهنگ مستندسازی ایده‌های پژوهشی است. اگرچه مستندسازی ایده‌ها در پیشرفت، گردش چرخه علم، افزایش دانش، ممانعت از بروز تکرارها و اشتباهات در مراکز علمی به ویژه دانشگاه‌ها نقش دارد لیکن با وجود اهمیت این فرایند، تاکنون اقدامات اجرایی مناسبی به صورت منجسم جهت این مهم صورت نگرفته است. موارد ذکر شده بیانگر آن است که نظر اعضای هیئت علمی درباره اصل بحث مستندسازی ایده‌ها و افکار، به عنوان گنجینه‌های دانش ضمنی و عینی، مثبت است. در صورتی که مستندسازی ایده‌ها انجام نشود، این سرمایه‌های فکری و تأثیر بالقوه‌ای که بر اندیشه‌ها، فعالیت‌ها و پژوهش‌های آینده خواهد داشت، از دست خواهد رفت؛ اما، تمایل (رضایت) جامعه پژوهش به ثبت ایده‌ها منوط به وجود اصول و قواعدی است که

توسط ایشان قید شده است و چنانچه زمینه‌های خاص و عام وجود داشته باشد، به ثبت ایده‌های خود خواهند پرداخت و قطعاً برآیندهای مثبتی را که قبلاً ذکر شده است، به دنبال خواهد داشت. به منظور افزایش تمایل اعضای هیئت علمی، فراهم‌آوری بسترهای لازم از جمله ایجاد مرکز مجزا برای مستندسازی ایده‌های پژوهشی، تربیت و آموزش نیروی انسانی آگاه و خبره؛ و نیز، در نظر گرفتن ابزارهای مناسب جهت مستندسازی ایده‌ها ضروری می‌باشد.

در نهایت به طور خلاصه می‌توان گفت که با توجه به نقش مهم دانشگاه‌ها در تبادل و اشتراک دانش و نهادی متشکل از عوامل و منابع مادی و مالی و انسانی به خصوص اعضای هیئت علمی، نگهداشت تجربیات و ایده‌های این سرمایه‌های فکری در چارچوب مدیریت دانش سازمانی بسیار حائز اهمیت است و بر همین اساس، توجه به فرایندهای مدیریت دانش و مستندسازی به عنوان یکی از محورهای مهم این مدیریت، از رسالت‌های اصلی دانشگاه‌ها به شمار می‌آید که با وجود اهمیت، کمتر به آن پرداخته شده است. انتقال ایده‌های اعضای هیئت علمی به سایر اقشار دانشگاهی، نیازمند حلقه اتصال به نام مدیریت دانش و مستندسازی ایده هاست و برای انجام این امر، لازم است اصول و ساز و کار مستندسازی ایده‌ها فرهنگ‌سازی و آموزش داده شود.

در انتها اشاره می‌شود که در این پژوهش تلاش شد تا عوامل مؤثر بر مستندسازی ایده‌های پژوهشی میان اعضای هیئت علمی به شیوه کیفی به دست آید. لازم است در پژوهش‌های آتی عوامل به دست آمده در جوامع بزرگ‌تر و با رویکرد کمی به محک آزمون گذارده شود تا بتوان با مطالعات مستمر در نهایت مدل جامع و بومی مستندسازی ایده‌های پژوهشی را ارائه کرد.

سپاسگزاری

بدین وسیله لازم است از اعضای هیئت علمی پیشکسوت دانشگاه شیراز که با وجود طولانی شدن زمان مصاحبه‌ها با دقت و حوصله بالا با پژوهشگران همکاری کردند، سپاسگزاری شود. همچنین از معاونت پژوهشی دانشگاه شیراز برای فراهم‌آوری زمینه پژوهش حاضر قدردانی می‌شود.

منابع

- انواری رستمی، علی اصغر؛ شهائی، بهنام (۱۳۸۸). مدیریت دانش و سازمان یادگیرنده: تحلیلی بر نقش مستندسازی دانش و تجربه. *نشریه مدیریت فناوری اطلاعات*، ۲، ۳-۱۸.
- بصیریان جهرمی، رضا؛ دهقانی، لیلا (۱۳۹۰). بررسی چگونگی انتقال دانش ضمنی در میان کارشناسان پرستاری بیمارستان‌های شهر بوشهر. *دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی بوشهر*، مدیریت پژوهشی، آمار و اطلاع‌رسانی پزشکی.

- پورسلیمانان، فریده (۱۳۹۰). اهمیت مستندسازی و رعایت حقوق مالکیت فکری جهت توسعه نوآوری و مدیریت فناوری در صنایع کشور. *فصلنامه توسعه تکنولوژی صنعتی*، (۱۷)، ۴۱-۵۲.
- تقوی فرد، محمدتقی؛ رمضان پورخاکی، حسام؛ زارع رواسان، احد (۱۳۹۰). شناسایی و اولویت‌بندی موضوعات مهم مدیریت بیمارستانی جهت مستندسازی در نظام مدیریت دانش. *مدیریت اطلاعات سلامت*، (۲)۹، ۲۶۴-۲۵۵.
- تولایی، روح‌الله (۱۳۸۸). ارائه مدل بومی مستندسازی تجربیات خبرگان در صنعت نفت جمهوری اسلامی ایران. *فصلنامه مدیریت و منابع انسانی در صنعت نفت*، ۲(۵).
- جعفری مقدم، سعید (۱۳۸۲). *مستندسازی تجربیات مدیران: از دیدگاه مدیریت دانش*. کرج: انتشارات مؤسسه تحقیقات و آموزش مدیریت.
- جمشیدی، گیتی؛ حیدری، غلام‌رضا (۱۳۹۴). شناسایی زیرساخت‌ها و سازوکارهای مستندسازی تجارب و دانش در کتابخانه‌های دانشگاهی ایران. *تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی*، (۲)۴۹، ۱۹۱-۲۱۱.
- حسینی، مریم (۱۳۸۸). *مستندسازی و ارائه الگویی برای تسهیم اطلاعات و دانش حاصل از فرآیند تدوین برنامه پنجم توسعه بخش آموزش عالی*. تحقیقات و فناوری: از طریق اقدام پژوهی. طرح پژوهشی درون سازمانی، مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- شفیعی، سلیمان؛ نوکریزی، محسن؛ جعفرزاده کرمانی، زهرا (۱۳۹۴). *مستندسازی دانش سازمانی: تحلیل مبانی نظری و راهبردهای عملی*. پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۶.
- عدلی، فریبا (۱۳۸۴). مدیریت دانش: حرکت به فراسوی دانش، چاپ اول: نشر فراشناختی اندیشه.
- لطیفیان، احمد؛ مولوی، هما (۲۰۱۵). اهمیت استراتژی مستندسازی در بهبود عملکرد سازمان. *اولین همایش بین‌المللی علوم مدیریت پیشرفت‌ها، نوآوری‌ها و چالش‌ها*. مؤسسه عالی علوم و فناوری خوارزمی، شیراز، ایران-۳۰ آبان.
- نویدی، فاطمه؛ ریاحی‌نیا، نصرت (۱۳۹۶). نقش مستندسازی در مدیریت دانش سازمانی: مطالعه موردی پژوهشکده سامانه‌های ماهواره. *مطالعات کتابداری و علم اطلاعات*، ۱۹، ۳-۲۰.

References

- Adli, F. (2005). *Knowledge Management: Moving Beyond Knowledge*, First Edition: Metacognitive Publishing of Thought. Latifian, Ahmad and Molavi. (in Persian)
- Anvari Rostami, A., & Shahaei, B. (2009). Knowledge Management and Learning Organization: Analyzing the Role of Knowledge and Experience Documentation. *Journal of Information Technology Management*, 1(2), 3-18. (in Persian)
- Bailey, S. (2016). *Technical Documentation & Service Delivery: A Study of the Efficiency of Documented Technical Knowledge and Its Effects on Incident Management Troubleshooting in a Healthcare Organization*.
- Basirian Jahromi, R., & Dehghani, L. (2011). *Investigating the transfer of tacit knowledge among nursing experts in Bushehr hospitals*. Bushehr University of Medical Sciences and Health Services, Research Management, Statistics and Medical Information. (in Persian)
- Beijerse, R. U. (1999). Questions in knowledge management defining & conceptualizing a phenomenon. *Journal of Knowledge Management*, 3(2).

- Chung, H. F; Cooke, L., Fry, J., & Hung, I. H. (2015). Factors affecting knowledge sharing in the virtual organisation: Employees' sense of well-being as a mediating effect. *Computers in Human Behavior*, 44, 70-80.
- Davis, K., & Singh, S. (2015). Digital badges in afterschool learning: Documenting the perspectives and experiences of students and educators. *Computers & Education*, 88, 72-83.
- Enting, J; Huirne, R. B. M; Dijkhuizen, A. A., & Tielen, M. J. M. (1999). A knowledge documentation methodology for knowledge-based system development: an example in animal health management. *Computers and Electronics in Agriculture*, 22(2), 117-129.
- Haddadpoor, A., Taheri, B., Nasri, M., Heydari, K., & Bahrami, G. (2015). Process Documentation: a Model for Knowledge Management in Organizations. *Materia socio-medica*, 27(5), 347.
- Homa (2015). The importance of documentation strategy in improving the performance of the organization. The First International Conference on Management Science, Advances, Innovations and Challenges. Kharazmi Higher Institute of Science and Technology, Shiraz, Iran - 30 November.
- Hosseini, M. (2009). Documenting and providing a model for sharing information and knowledge gained from the process of developing the Fifth Development Plan for Higher Education, Research and Technology: through action research. In-house research project, Higher Education Research and Planning Institute. (in Persian)
- Jafari Moghadam, S. (2003). *Documenting managers' experiences: From the perspective of knowledge management*. Karaj: Management Research and Training Institute Publications. (in Persian)
- Jamshidi, G., & Heidari, G. (2015). Identification of The Infrastructures and Mechanisms of Documentation of Experiences and Knowledge in Iranian University Libraries. *Journal of Academic Librarianship and Information Research*, 49(2), 191-211. (in Persian)
- Livingston, J. D. (2005). World-Wide Idea Registration in a Global Idea Bank Is a sine qua non to Protect Present Intellectual Property Ideas for Posterity. *J. World Intell. Prop.*, 8, 499.
- Navidi, F., Hassanzadeh, M., & Shojai, A. Z. (2017). Organizational knowledge documentation in project-based institutes: A case study at the satellite research institute. *The Electronic Library*.
- Navidi, F., & Riyahiniya, N. (2017). The Role of Documentation in Organizational Knowledge Management: A Case Study at Satellite Research Institute. *Studies in Library & Information Science, Journal of Education and Psychology*, 1(19), 3-20. (in Persian)
- Oboler, A., & Sommerville, I. (2007). Research Documentation Guidelines-Capturing knowledge, improving research. In *Information Technology. ITNG'07. Fourth International Conference on*. 679-684. IEEE.
- Poursoleimani, F. (2011). The importance of documentation and intellectual property rights for developing innovation and technology management in the industries of Iran. *Journal of Industrial Technology Development*, 17, 41-52. (in Persian)

- Renzl, B. (2008). Trust in management and knowledge sharing: the mediating effects of fear and knowledge documentation. *Omega*, 36(2), 206-220.
- Rossi, D., & Di Iorio, A. (2018). Supporting authors in documenting and sharing operative knowledge. *Online Information Review*.
- Salleh, K. (2010). Tacit knowledge and accountants: Knowledge sharing model. In *Computer Engineering and Applications (ICCEA), 2010 Second International Conference on*. 2, 393-397. IEEE.
- Shafee, S., Nowkarizi, M., & Jafarzade Kermani, Z. (2015). Documentation of Organizational Knowledge: The Analysis of the Theoretical Principles and Practical Strategies. *Library and Information Science Research*, 6(2), 5-23. (in Persian)
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. California: Sage.
- Taghavifard, M., & Ramazanpour Khaki, H., & Zare Ravasan, A. (2012). Identifying and Prioritizing Hospital Management Issues to Be Documented in Knowledge Management Systems. *Health Information Management*, 9(2), 255-264. (in Persian)
- Tavalaei, R. (2009). Presenting a local model for documenting the experiences of experts in the oil industry of the Islamic Republic of Iran. *Human Resource Management in the Oil Industry*, 2(5). (in Persian)
- Zawaideh, F., Al-Zoubi, M., Abualoush, S., Kanaan, R., & Masa'deh, R. (2018). The impact of knowledge documentation process as an intermediary variable among knowledge acquisition process, organizational culture and human capital. *Modern Applied Science*, 12(11), 151-168.